

Balkan Savaşları Öncesi Arnavutluk'ta 1911 Malisör Ayaklanması ve Trabzon Kamuoyunun Olaya Bakışı*

1911 Malisor Uprising in Albania On the Eve of the Balkan Wars and Its Reflections on the Trabzon Public Opinion

Volkan AKSOY**

Öz

1789 Fransız İhtilali sonrası hızla yayılan özgürlükçü ve anayasacı fikirlerin yarı sıra çağdaş milliyetçilik anlayışı, başta Avrupa olmak üzere dünyanın pek çok bölgesindeki insanları etkilemiş, özellikle bünyesinde farklı inanç ve etnik kimlikler barındıran imparatorluklarda bir takım isyanların çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu çok uluslu devletlerden birisi Osmanlı İmparatorluğu olmuş, özellikle 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren hâkimiyeti altında bulunan Balkanlar'da çıkan ayrılıkçı hareketlerle yüzleşmek durumunda kalmıştır. Ayrılıkçı hareketler sonucu 1912 yılında bağımsızlığını kazanan son Balkan devleti ise Arnavutluk olmuştur. Bağımsızlığa doğru giden süreçte özellikle Katolik Arnavutlar (Malisörler) arasında başlayan isyan hareketleri, Osmanlı Devlet idaresinin uygulamalarından duyulan rahatsızlıkla birlikte Müslüman Arnavutları da etkilemiş ve bağımsızlığın ilanını hazırlamıştır. İsyanı dair yapılan genel çalışmalar oldukça fazladır. Ancak Devletin farklı coğrafyalarında isyanın nasıl karşılandığına yönelik araştırmalar az sayıdadır. Bu çalışmanın amacı Arnavutluk'ta meydana gelen Malisör ayaklanmasının sebeplerini kısaca açıklamak, ardından bölgeye oldukça uzak bir Osmanlı vilayeti olan Trabzon'daki yankıları, vilayette isyana karşı oluşan duygu ve fikirler ile ne gibi tepkilerin ortaya çıktığını irdelemektir. Aynı zamanda Devletin geleceğini ve bütünlüğünü tehdit eden bir meselede halkın tutumu ile ilgili bir örneklem ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Arnavutluk, Malisör, İsyan, Trabzon, Kamuoyu

Abstract

In addition to the libertarian and constitutionalist ideas that spread rapidly after the French Revolution of 1789, the modern nationalist ideas affected people in many parts of the world, especially in Europe, and paved the way for rebellions, particularly in empires with diverse beliefs and ethnic identities. One of these multinational states was the Ottoman Empire. Especially since the first quarter of the 19th century, it had to face separatist movements in the Balkans, which had been under its sovereignty. Albania was the last Balkan state to gain independence in 1912 as a result of separatist movements. In the process towards independence, the rebellious movements that started, especially among the Catholic Albanians (Malisors/Malissori), affected the Muslim Albanians as well, due to discomfort with the practices of the Ottoman State administration, and led to the declaration of independence. Contrary to high number of studies on the rebellion, there are few studies on how the rebellion was perceived in different regions of the Ottoman state. The aim of this study is to briefly explain the reasons for the Malisör uprising in Albania, then to examine its effects in Trabzon, an Ottoman province quite far from the region. It will explore the emotions and ideas that emerged against

gjs

Akademik
Bakış
65
Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023

Makale Geliş Tarihi: 05.04.2022. Makale Kabul Tarihi: 25.05.2023.

Araştırma Makalesi / Künye: AKSOY, Volkan, "Balkan Savaşları Öncesi Arnavutluk'ta 1911 Malisör Ayaklanması ve Trabzon Kamuoyunun Olaya Bakışı", Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD), Sayı: 32, Cilt: 16, Haziran 2023, s. 65-85

* Bu makale, yazarın Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde (Tarih Bölümü) kabul edilen II. Meşrutiyet Dönemi'nde Trabzon (1908-1918) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü, Trabzon, E-mail: v_aksoy@ktu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6725-8012.

the rebellion in the province and the reactions that ensued. Additionally, this study aims to provide an example of the attitudes of the people towards an issue that threatens the future and integrity of the State.

Key words: *Albania, Malisor, Uprising, Trabzon, Public Opinion.*

Giriş

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile birlikte, devleti yıkılışa doğru götüren birçok sorunun ortadan kalkacağı fikri, gerek birinci kuşak gerekse ikinci kuşak Jön Türkler arasında oldukça kuvvetliydi.¹ Bu anlamda II. Meşrutiyet'in ilanı, devleti kurtarmak isteyenlere ve kurtuluşu söz konusu adımın atılmasında görenlere aradıkları fırsatı verdi. Fakat ilanın ardından ortaya çıkan Bosna Hersek, Bulgar Prenslığı ve Girit gibi siyasi sorunlar, beklentileri kısa sürede hayal kırıklığına dönüştürdü. Zira bu sorunların arkasındaki Rusya, Avusturya, Bulgaristan ve Yunanistan'ın destek ve kışkırtmalarıyla Osmanlı'dan ayrılma, ilhak, isyan gibi hadiseler devleti ve kamuoyunu oldukça meşgul ettiği gibi zora da soktu. Devleti yıkılışa doğru götürecektir, toplumsal birliği sağlamak için yeni dönemle atılabilecek adımları daha başlamadan olumsuz etkileyecek olayları hızlandırdı. Aslında İttihatçılar modern bir devlet yapısı kurmak istiyorlardı ve bu sebeple icraatları başlangıçta idealist bir özellik göstermişti. Başarılı olması ise hiç şüphesiz emperyalist güçlerin ve Balkanlarda genişlemek isteyen devletlerin çıkarlarıyla çelişebilirdi.

Bu gerçekler ışığında 19. Yüzyılda Balkanlar'da meydana gelen isyanlar ve bağımsızlık hareketleri Osmanlı siyasî hayatında ön plana çıkmıştır. Milliyetçi fikirlerin de kışkırtmasıyla oldukça karışık bir yapı gösteren coğrafyada, 1829 tarihli Edirne Antlaşması özerkliğin ya da bağımsızlığın önünü açan bir gelişme olarak rol oynamış, nitekim antlaşma sonrası Balkanlar'da ayrılıkçı siyaset takip eden tüm milletler gerek etkinlik sahasını gerek hedefledikleri sınırlarını Osmanlı Devleti'nin zararına genişletmeye başlamıştır. Diğer taraftan Büyük Devletlerin de Balkanlar'a olan ilgisi giderek artarken kendilerine bağlı nüfuz alanları oluşturma çabaları oldukça hissedilir bir duruma gelmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından ise Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız hale gelirken Bulgaristan'da bir prenslik kurulmuştur. Osmanlı Devleti'ne de Arnavutların yoğunlukta bulunduğu Makedonya ile yeni kurulan Doğu Rumeli Vilayeti bırakılmıştır. Dolayısıyla komşu Balkan devletlerine ait nüfusun da bulunduğu Makedonya üzerinde büyük bir egemenlik yarışı ortaya çıkmış, başta Karadağ, Sırbistan ve Bulgaristan olmak üzere Büyük Devletler, Arnavutluk'taki nüfuzlarını arttırmak adına girişimlerini bilhassa kuzeyli Katolik Arnavutlar yani Malisörler² üze-

1 Ernest E. Ramsaur, *Jöntürkler 1908 İhtilalinin Doğuşu*, Pınar Yayınları, İstanbul 2004, s. 17-19; Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara 2006, s. 31-45; Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, YKY Yayınları, İstanbul 2007, s. 168-169.

2 Bu isyan için kullanılan bir diğer isim de Malisör (dağlı) isyanıdır. Büyük dağ silsilesi anlamına gelen Malesia kelimesinden kaynaklı bölgede yaşayanlara bu isim verilmiştir. Genel olarak Arnavutluk'un kuzeyinde bulunanları ifade eder. Batıda İşkodra Gölü, ku-

rinde yoğunlaştırmıştır.³ Çelik'in de ifade ettiği üzere özellikle 1911 Martında patlak veren Malisör isyanı, Osmanlı Devleti'ni Karadağ'la savaşın eşiğine getirdiği gibi Avrupa diplomasisini de endişeye sevk etmiştir.⁴

Bu süreçte Arnavutlar, nüfusunun önemli bir miktarının Müslüman olması sebebiyle⁵ Osmanlı Devlet idaresinde sahip oldukları konum gereği ayrılıkçı hareketlere daha geç katılmıştır. Yani din ve dil yönünden birlik olmayışı da Arnavutları diğer Balkan halklarının sergilediği tutumdan belli bir süre ayırtmıştır.⁶ Bakıldığında milli meselelerine yönelik düşünceler, diğer Balkan uluslarının bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra güçlenmiş, Türk milliyetçi hareketine benzer şekilde önce dil ve kültür sahasında yapılan tartışmalarla başlamış, ardından özerklik ya da bağımsızlık isteğiyle yoluna devam etmiştir.⁷ Kısacası 20. yüzyılın başından itibaren Arnavutluk, yalnızca coğrafi bir isim olmaktan çıkmış, Balkan milletler ailesi arasında yerini almaya karar vermiş, belirli iddia ve özelemleri bulunan farklı bir halkın anavatanı olarak tanınmaya başlanmıştır.⁸ Bu noktada Arnavutlar arasında ortaya çıkan milli düşünce ve faaliyetlerin tarihi gelişimi⁹ yazının

zey ve doğusunda Karadağ, güneyinde ise İşkodra vilayeti ile sınırı olmak üzere yaklaşık 555 kilometrekarelik büyüklükte bir alana sahiptir. Bölgedeki nüfusun büyük çoğunluğu Katoliktir. Bkz. Robert Elsie, *Historical Dictionary of Albania*, The Scarecrow Press, Inc., Toronto 2010, s. 291; Hasan Bello, "Osmanlı ve Arnavut Kaynaklarına Göre Arnavutluk'ta 1911 Malisörler İsyanı", Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 1.

3 Banu İşlet Sönmez, *II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti*, YKY Yayınları, İstanbul 2007, s. 52; Bilgin Çelik, "Osmanlı-Karadağ Sınır Sorunları ve Balkan Savaşı'na Etkileri", *Balkan Savaşları Paneli (03-04 Mayıs 2011)*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 2012, s. 146.

4 Malisör isyanı bölgede daha önce meydana gelen isyanlara nazaran daha organize ve dış desteği fazla bir Arnavut ayaklanması özelliği göstermiştir. Hristiyanlığın Katolik mezhebinden olmaları, Avrupa basınının konuya dikkatini arttırdığı gibi İtalya, Avusturya ve Rusya'nın yoğun ilgisini çekmiş ve Osmanlı Devleti üzerindeki baskıyı da yoğunlaştırmıştır. Çelik, a.g.m., s. 157; Bilgin Çelik, *Balkan İttifakı ve Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2019, s. 101.

5 Arnavutluk'un güney kesiminde, nüfusun neredeyse yarısını oluşturan güçlü bir Ortodoks varlığı vardı ve diğerleri çoğunlukla Bektaşî Müslümanlardı. Orta ve kuzeydoğu Arnavutluk, önemli bir Ortodoks azınlık ve az sayıda Katolik nüfusa karşın ezici bir çoğunlukla Sünnî Müslümandı. Ülkenin kuzeybatı kesiminde Katolikler çoğunlukta idi. Genel olarak, 19. yüzyıl boyunca, Arnavutların üçte ikisi Müslüman ve üçte biri Hristiyan'dı. Bunların dışında az sayıda da olsa Protestan ve Yahudi nüfus bulunmaktaydı. Bkz. Ardit Bido, *The Albanian Orthodox Church A Political History 1878-1945*, Routledge Taylor & Francis Group, London 2021, s. 9.

6 Yüksel Bayıl, "Milliyetçi İsyanlar Bağlamında Arnavutluk'ta Komite ve Çetelerin Rolü", *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, 2018, s. 118-119.

7 Cezmi Eraslan, "Osmanlı Devletinin Arnavutlara Yönelik Politikalarında Birinci ve İkinci Meşrutiyet Dönemlerinin Karşılaştırılması", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 13, 2008, s. 70.

8 L. S. Stavrianos, *The Balkans Since 1453*, Rinehart & Company, Inc., New York 1958, s. 496.

9 Arnavutların Osmanlı Devleti'nden ayrıldığı zaman dilimine kadar meydana gelen siyasi, idari ve kültürel gelişmeler ile Arnavut muhalefeti ve isyanlar hakkında geniş bilgi için bkz. Stavro Skendi, *Albanian National Awakening 1878-1912*, Princeton University Press, New Jersey 1967; Nuray Bozboru, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğu'nun Gelişimi*, Boyut Kitapları, İstanbul 1997; Sönmez, a.g.e.; Bilgin Çelik,

sınırlarını aşacağı için genel bir değerlendirmeden ziyade ele alınan dönem içerisinde beliren Malisör isyanının sebepleri¹⁰ açıklanmaya çalışılmış, yeri geldiğinde önceki gelişmelere dair kısa açıklamalar yapılmış ve sonrasında isyanın, Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'deki bir vilayetinde nasıl karşılandığı gösterilmeye çalışılmıştır.

İsyanın Altında Yatan Sebepler

Ayaklanmanın sebeplerine kısaca bakıldığında İttihat ve Terakki'nin bir takım uygulamalarının meydana getirdiği memnuniyetsizlik ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birisi, Arnavut milli kültürünün gelişiminde önemli yeri bulunan dernek ve cemiyetlerin kapatılmasıdır. 31 Mart Vakası sonrası, İçtimaat-ı Umumiye Kanunu ve Cemiyetler Kanunu¹¹ çerçevesinde dernekleşme faaliyetleri sıkı gözetim altına alınmış, böylece çeşitli adlar altında bir araya gelip toplanma hakkına kanun çerçevesinde sınırlamalar getirilmiştir. Ayrıca kanunun sağladığı güçle birlikte hükümet şeklini değiştirmek, ülke bütünlüğü bozmak gibi amaçlar çerçevesinde çalıştığı iddia edilen derneklerin faaliyetlerine son verilmiştir. Dolayısıyla benzer şekilde gerekçelerle Arnavut kulüplerinin de kapatılmasına zemin hazırlamıştır.¹² Yapılan uygulama, Arnavut kültürüne vurulmak istenen bir darbe olarak algılanmıştır.

Meselenin bu cephesinin yanında basına getirilen yasaklar, merkezileştirme faaliyetleri çerçevesinde düzenli askerlik uygulaması, vergilendirme çalışmaları, uzun yıllardır alışmış oldukları geleneksel ayrıcalık ve muafiyetlerinin ortadan kalkma durumu isyanın öne çıkan diğer sebeplerini oluşturmuştur.¹³ Zira feodal özelliklere sahip, aşiret yaşamının etkilerini gösteren Arnavutluk'ta meşrutiyet öncesi vergi ve askerliği düzenleyen kanunlar uygulama sahasında çok sınırlı kalmıştır. Örneğin Yakova, İpek, Debre, Luma gibi yerlerden asker toplanamamış, özellikle dağlı Arnavutlar başta olmak

İttihatçılar ve Arnavutlar, II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu, Büke Yayınları, İstanbul 2004; Peter Bartl, *Milli Bağımsızlık Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)* (çev. Ali Taner), Bedir Yayınevi, İstanbul 1998; Fahri Maden, "Arnavutluk'un Bağımsızlık Süreci (1877-1913)", *Avrasya Etüdleri*, Cilt: 39, Sayı: 1, 2011, s. 155-196.

- 10 Bölgede rahatsızlık meydana getiren ve isyana dair öne sürülen bazı sebeplerin, Müslüman Arnavutlar arasında da benzer şekilde hoşnutsuzluk ortaya çıkardığı unutulmamalıdır.
- 11 Kanunla ilgili bkz. Zafer Toprak, "1909 Cemiyetler Kanunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 205-208.
- 12 16 Ağustos 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu milliyet ya da ırk adı taşıyan siyasal gruplar kurmayı yasaklamış ve bu yasa uyarınca Arnavut, Rum ve Bulgar kulüpler kapatılmıştır. Bkz. Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 217; Toprak, *a.g.m.*, s. 207; Mehmet Okur, "Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Cemiyetler: İlegal Yapıdan Legal Yapıya Geçiş", *Doğu Batı*, Sayı: 46, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2008, s. 125-126; Alan Palmer, *Son Üç Yüz Yıl Osmanlı İmparatorluğu* (çev. Belkıs Çorakçı Dışbudak), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2003, s. 215.
- 13 Nuray Bozboru, "Arnavut Milliyetçiliğinin Gelişimi", *Balkanlar El Kitabı*, Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, der., C. 1, Vadi Yayınları, Ankara 2006, s. 583; Ayten Görgülü, "Arnavut Bağımsızlığının Osmanlı Gazetelerinden İncelenmesi (Tanin, Tercüman-ı Hakikat, İkdam ve Sabah (1912-1913)", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 27-28; Eraslan, *a.g.m.*, s. 70-73.

üzere vergi tahsilinde sorunlar yaşanmıştır.¹⁴ Oysa ittihatçılar çoğunlukla feodal düzene sahip bölgelerde modern bir devletin işleyişinde önemli görülen bu gibi hususları düzene koymak,¹⁵ ülkeyi Kanun-i Esasi'nin çizdiği hukuki çerçevede yönetmek istemiştir. Jelavich'in de ifade ettiği gibi İttihat ve Terakki mensupları büyük oranda Osmanlıcılığa inanmıştı. Bütün vatandaşlara eşit konum sunmuşlardı ve tek tek milliyetlere özel tavizler vermek istememişlerdi.¹⁶ Bu gelişmeler ise Arnavutlar arasında hoşnutsuzluğu arttırmış, alıştıkları düzende devam edebilmek adına yönetimle ters düşmelerine sebep olmuştur.¹⁷ Örneğin Arnavutlardan bir kısmının silahlarının toplanması girişimi büyük bir tepki ortaya çıkarmıştır. Bu konuda Avlonyalı Ekrem Bey, hatıralarını kaleme aldığı eserinde “*halkı silahsızlandırmaya çalışmanın sonuçlarının ağır olduğunu, önce küçük huzursuzluklara, ardından genel bir öfkeye yol açtığını*” ifade etmiştir. Zira Arnavutlar için silah, maddi kıymeti yanında erkeklik kavramıyla bağlantılı ahlaki bir değer taşımakta, şeref kavramıyla bir tutulmaktaydı.¹⁸

İfade edilen uygulamalar sonucu artan memnuniyetsizlikle birlikte bulunduğu bölgenin Karadağ'a yakın olması sonucu ismi geçen devletten yardımlar gören Arnavut Malisörleri, mezhep yönüyle uzak oldukları Karadağ'ın sınırlarına girerek orasını kendileri için bir dayanak olarak kullanmaya başlamışlardır. Diğer taraftan zaman zaman Osmanlı idaresi ile ters düşen hatta fitne ve fesat çıkarmakla suçlanan bazı din adamları da Nikola yönetimine iltica ederek ortaya çıkan huzursuzluğu körüklemiştir.¹⁹ Nihayetinde hem Arnavutları hem de Osmanlı Devleti'ni zayıflatmak isteyen

14 Arnavutlar, II. Abdülhamit devrinde birkaç başlık altında vergi vermekle yetinmiştir. Dolayısıyla 1908 sonrası kanun çerçevesinde imtiyazsız bir devlet yapısı kurulmak istenirken vergiler de düzenli hale getirilmek istenmiştir. Bu durum karşısında aşarın dışında hiçbir vergiyi ödemeyeceklerini beyan eden Arnavutlar, kararlı tutumlarıyla vergi meselesine yaklaşımlarını da açıkça göstermiştir. Bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 561.

15 Oysa 1908 ihtilaline giden süreçte ittihatçılar, Arnavutları vergi yüklerinden kurtarmaya, kendi dillerinde eğitim veren okullar açmaya ve onlara geleneksel ayrıcalıklarıyla (örneğin silah taşıma) birlikte tam anayasal haklar vermeye söz vermişti. Bkz. Miranda Vickers, *The Albanians A Modern History*, I. B. Tauris Publishers, London 2001, s. 54.

16 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl* (çev. Zehra Savan-Hatice Uğur), C. 2, Küre Yayınları, İstanbul 2009, s. 87.

17 Akşin, a.g.e., s. 278-279; Süleyman Kâni İrtem, *Meşrutiyetten Mütarekeye (1909-1918)*, Temel Yayınları, İstanbul 2004, s. 232-233; Hüseyin Kâzım Kadri, *Balkanlardan Hicaza İmparatorluğun Tasfiyesi 10 Temmuz İnkılabı ve Netayici*, Pınar Yayınları, İstanbul 2011, s. 110-112; Lütfi Simavî, *Sultan Mehmed Reşad Hân'ın ve Halefinin Sarayında Gördüklerim (Osmanlı Sarayı 1909-1919)* (haz. Sevdâ Şakar), Şehir Yayınları, İstanbul 2007, s. 124-124.

18 Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)* (çev. Atilla Dirim), İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 243-244.

19 Abidin Temizer, “Nikola'nın Millî Devlet Kurma Çalışmaları Ve Karadağ Müftülüğü (1878-1912)”, *History Studies*, Volume: 13, Issue: 2, 2021, s. 618; Suat Zeyrek, “II. Meşrutiyet'te Demokratik Muhalefetin Sonu: Arnavut İsyanları ve Sonuçları”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 33, 2012, s. 315-316.

gazi

Akademik
Bakış

69

Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023

Karadağlıların söz konusu desteğinden²⁰ dolayı özellikle Osmanlı-Karadağ ilişkileri son derece gerginleşmiştir.²¹

İsyana yönelik dış etkenlerde Karadağ'ın yanı sıra İtalya da kışkırtıcı bir rol oynamıştır. Çünkü İtalya, 19. yüzyılın sonunda Habeşistan'da uğradığı bir dizi başarısızlık sonrası coğrafyanın verdiği avantajla birlikte Trablusgarp'ı hâkimiyeti altına almak ve bir dereceye kadar belirtilen başarısızlığını telafi etmek istiyordu. Bu noktada Osmanlı Devleti'ni sıkıntıya düşürüp kendisini hedefe taşıyabilecek her türlü fırsatı kullanmak İtalya'nın başlıca siyasetinden birisiydi. Ayrıca Adriyatik Denizi'nin doğusunda kalan topraklarda, yani Arnavutluk'ta, sınırlarını ve etki alanlarını genişletmek isterken Yunanistan'ın Arnavutluk aleyhine büyüyüp güçlenmesini istemiyorlardı.²² Dolayısıyla genel bir isyan çıkarmak, milli duyguları kışkırtmak suretiyle hedeflerine ulaşmak düşüncesindeydiler.²³

Öte yandan Bulgaristan, Ayastefanos Antlaşması (Mart 1878) ile elde ettiği, ancak sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması (Temmuz 1878) ile kaybettiği ve yayılma sahası gördüğü Makedonya'yı topraklarına katmak istediğinden²⁴ Arnavutluk'la yakından ilgilenmekte, faydasına gördüğü her faaliyeti desteklemekteydi. Avusturya-Macaristan ise Balkanlar'daki mevcut durumun (statüko) devamını istediğini ve isyandan taraf olmadığını açıklamasına rağmen gizlice isyanların olduğu Kuzey Arnavutluk'a silah göndermekteydi. Avusturya-Macaristan, başka bir gücün etkisi altına girmesini istemediği Arnavutluk'ta kontrolü altında özerk bir yapı kurmayı planlamıştı. Çünkü Akdeniz'e açılabilmek için Arnavutlar üzerinde nüfuz sağlamak istiyordu.²⁵

20 Misha Glenny, *The Balkans Nationalism, War, And The Great Powers 1804-2012*, Anansi Press Inc., Toronto 2012, s. 228; Skendi, a.g.e., s. 413-414.

21 93 Harbi diye de bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan ikinci antlaşma Berlin Antlaşmasıdır. Bu antlaşma ile Karadağ, ilk antlaşma olan Ayastefanos ile onaylanan Hersek, Yeni Pazar ve Kuzey Arnavutluk'taki çıkarlarından mahrum bırakılmıştır. Ardından ise Bosna-Hersek ve Yeni Pazar Avusturya tarafından işgal edilmiştir. Her ne kadar bu topraklar hukuki bağla Osmanlı Devleti'nin bir parçası kalmışsa da aynı zamanda Karadağ milli hedefleri olarak da kalmış ve Karadağlılar başta konumuz olan Kuzey Arnavutluk ve oradaki Malisörlerle söz konusu hedeflerine ulaşma yolunda yakından ilgilenmiş, isyancılara silah dağıtmış, her türlü fırsatı lehine çevirmeye çalışmıştır. Öncelikli hedefini ise önce Tuz'u sonra İşkodra havalisini topraklarına katmak olarak belirlemiştir. Bkz. Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası* (çev. M. Tanju Akad), Homerkitabevi, İstanbul 2003, s. 4-6; H. Baha Öztunç, "Osmanlı Taşrasında Bir Kamu Görevlisi, Ali Saib Bey ve İşkodra Vilayetine Dair Layihası", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı: 37, 2020, s. 63-64.

22 Stavrianos, a.g.e., s. 507.

23 Bahsedildiği gibi kışkırtmalar etkili olmuştur ki Osmanlı idaresi Arnavutluk isimli bir gazeteyi 25 Şubat 1326 tarihli başmakalesindeki bir yayınından ötürü süresiz tatil etmiştir. Mecliste yapılan darp maddesi tartışmalarına milliyet meselesi rengini verdiği iddiasıyla gazete Divan-ı Harb-i Örfi'nin kararıyla kapatılmıştır. *Trabzon'da Meşveret*, 9 Mart 1327 (22 Mart 1911), No: 260, s. 2.

24 Yarımada'nın kalbi sayılan Makedonya'yı hangi millet egemenliğinde bulundurursa bölgede hâkim stratejik konuma sahip olacaktı. Dolayısıyla Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Romanya bölgede hak iddiasındaydı. Arnavutlar ise Manastır ve Kosova'yı kendi özerk bölgeleri içinde düşünüyorlardı. Bkz. Jelavich, a.g.e., s. 94-95.

25 Vickers, a.g.e., s. 44; Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, ATAM Yayınları, Ankara 2006, s. 15; Akşin, a.g.e., s. 277-278, Bello, a.g.t., s. 34-37;

İsyan Bölgesine Trabzon'dan Gönderilen Kuvvetler

Osmanlı Devleti, Malesia ismiyle de ifade edilen Kuzey Arnavutluk'ta isyanın çıkmasıyla birlikte bölgeye askeri birlikler göndermiş ve isyanı büyümeden bastırmak istemiştir.²⁶ Söz konusu birliklere, özellikle de İşkodra'daki askeri birliklere destek olmak ve Rumeli'ye sevk edilmek üzere ise Trabzon Vilayetinden²⁷ 800 kişilik bir redif taburunun hazırlanması Harbiye Nezaretinden istenmiştir.²⁸ Bu doğrultuda Of, Maçka, Sürmene, Yomra, Akçaabat, Şarlı (Beşikdüzü), Vakfikebir, Gümüşhane, Rize ve Giresun'dan asker alınmasına başlanmıştır. Vilayetin Dâhiliye Nezaretine gönderdiği telgrafa göre tüm askeri ve mülki memurlar ile zabıta bu işle vazifelendirilmiştir.²⁹ Basın yoluyla aktarılan haberlerde ise askerlerin büyük bir şevkle belirlenen tabur merkezlerine gitmeye başladıkları, askerî kıyafetlerini giyerek bir an önce isyanın olduğu bölgeye hareket etme arzusunda oldukları, fitraten asker yaratılan bu milletin evlatlarını takdir etmeye kelimelerin yetmediği vurgulanmıştır.³⁰ Ancak Trabzon'dan gönderilecek redif taburu için daha önceki tarihlerde asker toplanması emri geldiği, bununla birlikte, istenen sayıda askerin silahlı altına alınmasının biraz zaman aldığı söylenebilir. Nüfusun çoğunluğunun arazinin verimsizliğinden kaynaklı gerek Osmanlı Devleti vilayetlerine gerek yabancı ülkelere çalışmaya gitmesinden dolayı işlerin yavaş ilerlediği ve bu sebeple gecikmeler olduğu Vilayette Dâhiliye Nezareti arasında yapılan yazışmalardan anlaşılmaktadır.³¹

Çelik, a.g.m., s. 147-148; Zeyrek, a.g.m., s. 312-313.

26 İrtem, a.g.e., s. 237; Tunaya, a.g.e., s. 561; Maden, a.g.m., s. 165-175.

27 Kadim bir tarih ve kültüre sahip olması neticesi Karadeniz'deki önemli şehirlerden biri haline gelen Trabzon, ekonomisinin hareketliliği ve bu ekonomiye dayalı gelişmiş sosyal yapısıyla birlikte kültürel yönden de ilerleme göstermiştir. Sahip olduğu coğrafi konumu sonucu gerek deniz gerek kara ticaretinde öne çıkmış, İran ticaretini iskelesi/limanı vasıtasıyla Karadeniz limanlarına bağladığı gibi Anadolu ve Balkanlar'dan gelen yolları da birbirine bağlamıştır. Özellikle İstanbul ile yakın kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkileri olan Trabzon, ülkenin karşı karşıya bulunduğu birçok mesele ile yakından ilgilienmiştir. Diğer taraftan başta İngiltere, Fransa, Avusturya ve Rusya olmak üzere birçok büyük ve yabancı devlet Trabzon'da temsilcilikler açmış, bu kadim şehirdeki gelişmeleri ilgiyle takip etmiştir. Bkz. Necmettin Aygün, *Karadeniz'den Osmanlı Ekonomisine Bakış*, C. 1, Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Ankara 2016, s. 4-5; İdris Bostan, "Karadeniz'in Dış Ticarete Kapalı Olduğu Dönemde Trabzon Limanı", *Trabzon Tarihi Sempozyumu*, (6-8 Kasım 1998), Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2000, s. 303; Muammer Demirel, "Belgelerin Diliyle İngiliz Konsolos Raporlarına Göre Trabzon ve Çevresi (1899-1907)", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu* (haz. Mithat Kerim Aslan-Hikmet Öksüz), Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon 2002, s. 493-494.

28 BOA, DH. SYS, D:69, G:1, Belge no:5, 15 Mart 1327 (28 Mart 1911); BOA, BEO, D:3873, G:290429, Belge no:2, 14 Mart 1327 (27 Mart 1911); *Trabzon'da Meşveret*, 16 Mart 1327 (29 Mart 1911), No: 262, s. 2

29 Osmanlı Arşiv Belgelerinde 27 Kânunuevvel 1326 (9 Ocak 1911) tarihli İrade-i Seniyye ile Trabzon Redif Fırkası Kumandanlığına Harbiye Nezareti Muhasebat Müdür-i Umumi Mirliya Galip Paşa'nın atandığına dair bilgi verilmiştir. Bkz. BOA, BEO, D:3843, G:288200, Belge no:1, 28 Kânunuevvel 1326 (10 Ocak 1911).

30 *Trabzon'da Meşveret*, 26 Mart 1327 (8 Nisan 1911), No: 265, s. 1-2; 30 Mart 1327 (12 Nisan 1911), s. 1.

31 BOA, DH. ŞFR, D:664, G:96, 1 Eylül 1326 (14 Eylül 1910).

Hareket için askerlerin sabırsızlığı ve heyecanını yansıtan dönemin basını, askerlerin bu inkılâp devrinde şanlı sayfalar yazmak istediğini, kendilerini Meşrutiyet idaresinin ilk muharıpleri görerek büyük bir istekle hem dini hem vatani hem de milli görevlerini yerine getirmenin sevincini yaşadıklarını belirtmiştir.³² Trabzon'dan gidecek redif taburlarına halkın da yakından ilgi gösterdiği söylenebilir. Örneğin Vakfikebir Redif Taburu, kaza merkezinde toplandığında halkın yoğun ilgisi ile karşılanmış ve Şarlı (Beşikdüzü) Nahiyesi İbtidai Mektebinden ikinci sınıf öğrencisi Hafız Ali ile üçüncü sınıf öğrencisi Tahsin, dönemin heyecanını yansıtan birer küçük konuşma yapmıştır. Aynı günlerde yine halkın büyük desteğini verdiği Akçaabat Redif Taburu ise Arnavutluk'ta son bulacak yolculuğuna çıkmıştır.³³

İsyana karşı gerek halk desteğini kazanmak gerek askerlerin heyecanına dair yaptığı haberleri desteklemek isteyen basın, orduya katılanlardan gelen mektuplara da yer vermiştir. Örneğin Sürmene'den redif fırkasına alınan bir asker gönderdiği mektupta, Rumeli'ye gitmeye düğüne gider gibi sevindiklerini belirtmiştir. Ardından *"mademki Rumeli'de hizmet göreceğiz, o ktada satvet-i Osmanîyeyi izhar edeceğiz, artık Anadolu'da beklemek Osmanlı kalbini taşıyan arkadaşlarıma azap verir. Şimdi arş kumandasını bekliyoruz. Bu kumanda verilmeli, taburlar muazzam al beyaz bayrağımızın altında ilerlemelidir"*³⁴ sözleriyle hislerini ifade etmiştir. Diğer taraftan gönüllü olmak isteyenlere yönelik haberlerin verilmesi, halkı mücadeleye teşvik amacıyla olduğu gibi, vatan savunması uğrunda insanları bir araya getirebilmek, aradaki birlik bağlarını güçlendirebilmek için de yapılmıştır. Burada basına önemli bir rol düştüğü açıktır. Zor bir dönemden geçen ülkenin ve iktidarın halk tarafından desteklenmesi, Osmanlı vatandaşı kimliği üzerinden devlete bağlılık sağlanması, farklı etnik grupların sadakatinin temin edilmesi ve Meşrutiyetin temel ilkelerinin yayılması gibi amaçlar basın-yayın faaliyetleriyle elde edilmek istenmiştir. İfade edilen hedeflerin, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin beklentileri ile uyumlu olduğu da söylenebilir.

Askerler tarafından beklenen sevk nihayet gerçekleşmiş, sevk için görevlendirilen vapur, önce Vakfikebir'e ardından Sürmene ve Of'a uğrayarak buradaki askerleri Trabzon'a getirmiştir.³⁵ Trabzon merkezdeki redif taburunun eşyalarının yüklenmesinde kayıkçı esnafı gönüllü görev yapmıştır. Akçaabat'taki ordu birliklerinin nakil ücretleri ise Belediye Başkanı Mithat Bey tarafından karşılanmıştır.³⁶ Bu haberin gazeteye yansımaları üzerine, Tarakçıoğlu Aziz Reis ve on üç arkadaşının imzasıyla Trabzon'da Meşveret gazetesine bir yazı gönderen Akçaabat kayıkçıları, memleket uğrunda mücadeleye girişen askerlerin eşyalarını karşılık beklemeden taşıdıklarını belirtmiştir. Yapılan haber dolayısıyla üzümlü ahındıkları anlaşılan kayıkçılar,

32 Trabzon'da Meşveret, 9 Nisan 1327 (22 Nisan 1911), No: 269, s. 2-3.

33 Trabzon'da Meşveret, 2 Nisan 1327 (15 Nisan 1911), No: 267, s. 2.

34 Trabzon'da Meşveret, 26 Mart 1327 (8 Nisan 1911), No: 265, s. 2.

35 Trabzon'da Meşveret, 14 Nisan 1327 (27 Nisan 1911), No: 270, s. 2-3.

36 Trabzon'da Meşveret, 9 Nisan 1327 (22 Nisan 1911) No: 269, s. 1.

gelirleri kısıtlı olsa dahi askerlerin bu fedakârlığını suiistimal etmediklerini vurgulamıştır.³⁷ Meşrutiyet Dönemi'nde birçok fedakârlıklarda bulunan, boykotların en kararlı uygulayıcıları olan kayıkçı esnafı, vatan için hizmet kabul edilen bu gibi durumlarda cömertliğini ve sorumluluktan kaçmadığını göstermiştir. Bu gelişmelerin ardından Trabzon İttihat ve Terakki Cemiyeti heyeti ile Belediye Başkanı Barutçuzade Hacı Ahmet vapurdaki askerleri ziyaret etmiş, kendilerini gösterdikleri azim, kararlılık ve aldıkları sorumluluktan dolayı tebrik etmişlerdir. Son olarak Trabzonlular tarafından tabura 396 başlık hediye edilmiştir.³⁸

Trabzon Taburu, 18 Nisan 1327/1 Mayıs 1911 tarihinde Mitroviça'ya vardığında halkın "yaşasın" tezahüratları ile karşılanmış ve geldikleri günün akşamı Üsküp'e hareket etmiştir. Diğer taraftan çatışmaların yaşandığı sınır bölgelerine gitmek amacıyla Arnavutların arasından gönüllü olarak tabura müracaat edenler de olmuştur. Dolayısıyla yaşananlar, Osmanlı devletinin halkları arasına nifak tohumları ekmek isteyenlerin bunu başaramayacağı'nın bir delili şeklinde görülmüş ve ifade edilmiştir. Hatta İpek, Yakova ve Luma'da asayişin bozuk olup isyanın başladığına dair ortaya atılan haberlerin kesinlikle gerçeği yansıtmadığı belirtilmiş, Arnavutların sarsılmaz bir fikirle meşrutî hükümete bağlı oldukları, herkesin malından, canından emin dağlarda, vadilerde toplanabildiği vurgulanmıştır.³⁹ Trabzon taburu buradan Yeni Pazar'a geçmiş ve gazeteye haberi gönderen kişinin ifadesiyle "ahali askeri fevkalade bir beşâset (güler yüz) ve muhabbetle" karşılaşmıştır.⁴⁰ Trabzon Taburu, 800 kişilik mevcuduyla Yeni Pazar'dan Gosine (Gusinje) sınırına geçmiş ve isyancılara karşı mücadelesini bu bölgede sürdürmüştür. Ayrıca 42 gönüllü de bu taburun yanında çatışmalara iştirak etmiştir.⁴¹

İsyana Dair Yapılan Haberler ve Halkın Yaklaşımı

Trabzon halkı, ayaklanmaya dair gelişmeleri yakından takip etmeye çalışmıştır. Trabzon'da Meşveret gazetesi, bölgeye giden askerlerin mektuplarına, cepheden kendilerine ulaşan haberlere de sayfalarında yer ayırmıştır.⁴² Örneğin Horozoğlu Salih, Doğramacı Hakkı ve Abanoszade Memduh Temel isimli üç asker, Yeni Pazar'dan Trabzon'a yolladıkları telgrafta sağ salim bölgeye geldiklerini, ecdadın kendilerine bıraktığı bu vatana yapılacak saldırılara göğüslerini siper edeceklerini belirtmiş ve tüm Trabzonlulara selamlarını göndermişlerdir.⁴³ Ayrıca halkın, evlatlarını gönderdikleri isyanı

37 Trabzon'da Meşveret, 16 Nisan 1327 (29 Nisan 1911), No: 271, s. 2.

38 Trabzon'da Meşveret, 14 Nisan 1327 (27 Nisan 1911), No: 270, s. 3; 20 Nisan 1327 (3 Mayıs 1911), No: 272, s. 1.

39 Trabzon'da Meşveret, 4 Mayıs 1327 (17 Mayıs 1911), No: 276, s. 2.

40 Trabzon'da Meşveret, 25 Mayıs 1327 (7 Haziran 1911), No: 282, s.1.

41 Gosine'de Trabzon Redif Taburlarının mücadelesi hakkında bkz. Trabzon'da Meşveret, 15 Haziran 1327 (28 Haziran 1911), No: 288, s. 1.

42 İsyancılarla mücadele, bölgenin olumsuz iklim koşullarında yapılan saldırılar ve karşı tarafın teslimiyeti mektuplarda işlenen genel konulardır. Bkz. Trabzon'da Meşveret, 25 Mayıs 1327 (7 Haziran 1911), No: 282, s. 1.

43 Trabzon'da Meşveret, 27 Nisan 1327 (10 Mayıs 1911), No: 274, s. 2.

Gaz

Akademik
Bakış

73

Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023

değerlendiren fikir ve sözleri de gazete sütunlarında yer bulmuştur. Trabzon kamuoyuna göre eğitimsizlik, çıkarılan fesatların ve isyanların arkasındaki başlıca sebeptir.⁴⁴ İsyana sebep olanlar bu cehaletten faydalanmış, askerlerin Müslümanları ezeceği, mallarını yağmalayacağı propagandasını yapmıştır ve yapmaktadır. Bu durumda cehaleti ortadan kaldırmak, eğitime önem vererek bilgiyi ve medeniyeti halka yaymak, isyanları engellemenin en önemli unsurları olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla başta Arnavutluk olmak üzere Yemen, Havran gibi isyanların çıktığı bölgelerde her şeyden evvel okulların açılmasına ve imar faaliyetlerinin yürütülmesine devam edilmelidir. Bunun için hükümet kuvvetli olmalı, diğer taraftan okul ve yolların yapımına devam ederek medeniyeti ve ilerlemeyi bölgelere yaymalıdır. Kısacası sosyal ve ekonomik gelişme sağlanabilirse devlete karşı meydana gelen isyanların son bulacağı düşünülmektedir. Ancak sürekli ortaya çıkan iç ve dış sorunlar, devlet yöneticilerinin dikkat ve enerjisini başka uğraşlara yönlendirdiğinden dolayı gerekli atılım yapılamamıştır. Trabzon'un önde gelen gazetelerinden *Meşveret*'teki bu tarz yazı ve aktarımlar, hem isyana sebep olan meseleleri ele alırken hem de arka planda İttihatçı hükümete destek olunmasını istemektedir.⁴⁵

Trabzon kamuoyunda isyanın arkasında Karadağ'ın olduğu düşüncesinin yaygınlık kazandığı ifade edilebilir. Karadağlılardan oluşan çetelerin zaman zaman Malisörlerle birlikte Osmanlı kuvvetlerine saldırdığı gazete sütunlarında yer almış ve onların bu girişimleri Trabzon kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu gibi durumlarda Osmanlı hükümetinin Karadağ'a yönelik protesto girişimleri olmuştur. Her ne kadar Karadağ kralının isyancılara herhangi bir yardımda bulunmadıklarına dair sözleri gazete sütunlarına yansımışsa da ifade edildiği üzere Karadağlıların isyana destek verdikleri kamuoyunda yaygın bir kanaat oluşturmuştur.⁴⁶ Örneğin isyancı gruplarla girişilen çatış-

Görüş

Akademik
Bakış

74

Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023

- 44 1909 ile 1911 yılları arasında İşkodra'da tahrirat müdürlüğü ve vali vekilliği gibi görevlerde bulunmuş Ali Saib Bey, kaleme aldığı layihasında, bölgedeki halkın cehalet ve sefaletin tesiri altında kaldığını, bu durumun halkın yaşantısını olumsuz etkilediğini, bölgeyi sahip olduğu potansiyelin aksine her türlü ilerlemeden mahrum bıraktığını belirtmiştir. Bkz. Öztunç, a.g.m., s. 60-61.
- 45 *Trabzon'da Meşveret*, 23 Mart 1327 (5 Nisan 1911), No: 264, s. 1.
- 46 Gazetede yer alan ve Karadağ'ı suçlayan haber şu sözlerle verilmiştir: "Yaptığı münasebetsizliği anlayan Karadağ hükümeti Düvel-i Muazzama'ya bir nota vererek kabahatini setr etmek istemiştir. Şöyle ki: müsebbib-i iğtişaş kendisi değil Malisörler ile Arnavutların Karadağ'a vuku bulan muhaceretleri olduğundan Düvel-i Muazzama'nın tavassut-ı dostanede bulunmasını rica ve istirham eylemiş ve hükümet-i Osmaniye arazinde hudus eden harekât-ı iğtişâşiyenin ve esbab-ı muhaceretin ise Osmanlı hükümetinde meşrutiyetin ilanıyla bir takım kavaninin tatbikine mübaşeret edilmesi ve Arnavutların kavanin-i mezkûreye itaat etmek istememeleri yüzünden meydana geldiği ve hükümet-i Osmaniye'ye karşı samimi ve dostane muamelattan inhiraf etmeyeceğini beyan ve taahhüt eylemiştir. Hâlbuki harekât-ı isyanıyeye verilen teminata rağmen Karadağlıların iştirak ettikleri ve hatta son müsademede üç yüz (300) kadar Karadağlı askerinin isyana muavenet-i fiilyede bulunduğu tezahür etmiştir." *Trabzon'da Meşveret*, 30 Mart 1327 (12 Nisan 1911), No: 266, s. 2.

malarda Karadağ tüfek ve mermileri kullanıldığı,⁴⁷ yaralıların Podgoriçe'de⁴⁸ tedavi ettirildiği bu desteğin en açık delilleri olarak Trabzon kamuoyu ile paylaşılmıştır. Balkanlar'daki diğer ülkelerin yayınlarını da takip ettiği anlaşılan Trabzon basını, Karadağ hükümetinin 16 taburluk bir askeri kuvveti silahaltına aldığı Sırbistan'da çıkan "Tribüna" isimli gazetenin haberine dayanarak yazmış, 300 kadar Karadağ askerinin isyanlara destek olduğunu bilinmesinin ise Karadağlıların samimiyetsizliğini ortaya koyduğunu ifade etmiştir.⁴⁹ Ayrıca Karadağ'ın dostu olan devletlerin onlara Osmanlı hükümeti ile iyi geçinmesi ve tarafsızlığını koruması noktasında tavsiyede bulduklarını belirtmiştir.⁵⁰

Trabzon basımında, arkasında Karadağlıların olduğu ve Katolik misyoner kışkırtması kabul edilen isyana genel bir ifade ile "Arnavut isyanı" denilmesi de eleştirisi konusu olmuştur. Böyle bir ifade için bölgedeki herkesin ya da büyük çoğunluğun isyana katılması gerekirdi. Oysa bütün Arnavutlar isyana katılmamıştır. İşkodra'daki Katolik Malisörlerle İsa Bolatin⁵¹ gibi bir

47 Karadağlılar tarafından isyancılara silah ve cephane sağlandığına dair bilgiler, Osmanlı Devleti'nin ajanları vasıtasıyla belgelere yansıyan haberler arasında sıkça yer almıştır. Örneğin bir arşiv belgesinde Podgoriçe'ye istihbarat için gizlice gönderilen kişilerden alınan bilgilerin birbirini doğruladığı, isyan eden Malisörlerin silah ve cephanelerini Karadağ'dan tedarik ettiklerine şüphe kalmadığı bilgisi verilmiştir. Bkz. BOA, HR. SYS, D:2904, G:71, 28 Mart 1327 (10 Nisan 1911); BOA, HR. SYS, D:142, G:56, Belge no:4, 29 Mart 1327 (11 Nisan 1911). Öyle ki, sınırda barışın hâkim olmasının, Karadağ'ın Malisör mültecilerine silah ve mühimmat yardımından vazgeçmesine bağlı olduğu ifade edilmiştir. Bkz. BOA, HR. SYS, D:142, G:57, Belge no:6, 29 Mart 1327 (11 Nisan 1911).

48 Arnavut-Karadağ sınırı boyunca çatışmaların şiddetlendiği 1911 yılında Podgoriçe, Arnavutların mücadeleyi sürdürmek için ihtiyaç duydukları silahları almaların sağlayan Karadağ Kralı Nicholas'ın desteğiyle isyancıların karargâhı durumuna gelmiştir. Bkz. Vickers, *a.g.e.*, s. 63-64; Skendi, *a.g.e.*, s. 412.

49 Osmanlı arşiv belgelerinde de yürütülen tahkikatlar neticesinde Karadağ askerlerinin Malisörlerle yapılan çarpışmalarda Osmanlı ordusuna karşı "canhıraş" bir şekilde savaştığının anlaşıldığına dair bilgiler verilmiştir. Bkz. BOA, HR. SYS, D:143, G:2, Belge no.12-13, 3 Nisan 1327 (15 Nisan 1911); BOA, HR. SYS, D:143, G:7, Belge no:1-2, 3 Nisan 1327 (16 Nisan 1911).

50 *Trabzon'da Meşveret*, 30 Mart 1327 (12 Nisan 1911), No: 266, s. 2. *Trabzon'da Meşveret*, 9 Nisan 1327 (22 Nisan 1911), No: 269, s. 2; BOA, HR. SYS, D:142, G:49, Belge no:1, 28 Mart 1327 (10 Nisan 1911).

51 Mitroviça yakınlarındaki Bolatin köyünde 15 Ocak 1864 tarihinde dünyaya gelen İsa Bey Bolatini, Arnavutluk'un bağımsızlık sürecinde rol oynayan aktörlerden birisiydi. Prizren Birliği'nin yükselişinden sonra, 22 Nisan 1881'de Slivova Muharebesi'nde Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmıştır. Aynı zamanda Sırbistan, Karadağ ve Rusya'ya karşı da mücadele içerisine girmiş, özellikle Rusya için bölgedeki emelleri açısından istenmeyen bir kişi olmuştur. Hakkında yapılan şikâyetler neticesi 1902 yılında İstanbul'a çağırılmış ve burada II. Abdülhamit'in lütfuna mazhar olmuştur. Öyle ki, İstanbul'da Sultan II. Abdülhamid'in kişisel korumasını sağlayan Arnavut Muhafız Alayında istihdam edilmiş ve "bey" unvanını almıştır. İttihatçılarla mesafeli bir ilişki kuran İsa Bolatini, zaman zaman bu kliğe karşı muhalefetine yükseltilmiş ve bunun üzerine Kasım 1908'de askeri bir operasyonla ele geçirilmeye çalışılmış, ancak yaralı halde İpek tarafına kaçarak hayatını kurtarmıştır. Devamında yakalanması için girişimler olmuşsa da her seferinde kurtulmayı başaran İsa Bolatini, 1909'da Priştine, Prizren ve başka yerlerde çatışmalara öncülük etmiş ve 1910 baharında Kosova'daki genel ayaklanmada önemli bir rol oynamıştır. Burada Türk kuvvetlerini Firzovik ve Prizren arasındaki Caraleva'da iki gün boyunca sıkıştırmayı başarmıştır. 28 Kasım 1912'de Avlonya'da Arnavut bağımsızlığını ilan eden geçici hükümeti

kısım isyancı için içindedir. Katolik Malisörlerin isyanının çok büyük bir ehemmiyete sahip olmadığı izlenimi ise şu sözlerle kamuoyuna aktarılmıştır. “Bizim yalnız teessüf ettiğimiz en ruhlı bir cihet var ise o da bu iğtişaşa (kargaşa) Arnavutluk isyanı denilmesindedir. Hâlbuki bunlar İşkodra Vilayetindeki Katolik misyonerlerinin tergibatı (isteklendirmesi) ve sairlerinin teşvikatıyla ayaklanan Katolik bir kısım Malisörler ile İsa Bolatin ve sairinin geçen iğtişaşa satvet-i Osmaniyeye dayanamayarak Karadağ’a iltica eden mecmuu iki yüz yetmiş kişiden ibaret asilerdir.”⁵²

Oysa bazı liderleri etrafında Arnavutlar, 19. Yüzyılın sonlarına doğru meydana gelen milliyetçi ayaklanma hareketlerinden de etkilenmek suretiyle Yanya, Kosova, Manastır ve İşkodra vilayetlerini içine alacak bir özerk devlet oluşturma çağrısında bulunmuştur. Söz konusu çağrı, ilk bakışta kültür ve dil birliği temelinde düşünülmüştür. Bu duruma ise Ayastefanos Antlaşması kararları sebep olmuştur. Zira Balkanlar’da Osmanlı Devleti’nden bağımsızlığını ya da özerkliğini kazanan Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ gibi siyasal yapıların, Arnavut nüfusun varlığını sürdürdüğü yerler üzerinde yeni sömürge elde etme gayretleri, Arnavut milliyetçi hareketlerinin doğmasında ve gelişiminde önemli bir etken olmuştur. Süreç bu yönde işleyince Arnavut aydınların yönlendirmesiyle yerel çıkarların korunması çerçevesinde gerçekleşen direniş hareketleri, özerklik yanlısı bir tutum benimsenmesiyle birlikte milliyetçi bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Nitekim önce Arnavutların siyasi hedeflerini belirleyen 10 Haziran 1878 tarihli “Prizren Birliği” ve sonrasında 1 Temmuz 1878 yılında kurulan “Arnavut Ulusunun Haklarını Savunma Birliği” hemen Ayastefanos Antlaşması sonrası gerçekleştirilmiştir. 1905 yılından itibaren ise Manastır’da “Arnavut Kurtuluş Komitesi” adıyla kurulan bir gizli örgüt, Arnavutluk’un çeşitli yerlerinde şubeler açmaya başlamıştır. Yine başta İtalya olmak üzere Arnavutluk dışında bulunan Arnavutların yayın ve faaliyetleri de milli bilincin yükselişinde önemli bir rol oynamıştır. Milletlerin tarihi serüvenleri incelendiğinde, bu tip söylem ve eylemlerle başlayan hareketlerin önünde sonunda ayrı bir devlet olma sürecine doğru evrildiği gözlemlenebilir. Dolayısıyla Arnavutluk’a dair incelediğimiz dönemde meydana gelen isyanlar sadece Malisörlerle sınırlı değildir. Bazı Müslüman ve Ortodoks Arnavutlar da kalkışma hareketlerinde bulunmuştur.⁵³

Arnavutluk’ta meydana gelen olaylar açıklandığı biçimde bir gelişme

desteklemek için Kosova’da, Mitroviça ve Vulçitrin’de halkı kıskırttığı gibi silahlı ayrılıklara önderlik yapmıştır. İsmail Kemal Beyle birlikte Arnavutluk’un haklarını aramak ve sesini duyurmak için uzun süreli bir seyahate çıkan Bolatini, 23 Şubat 1916 tarihinde Karadağlılarla giriştiği bir çatışmada hayatını kaybetmiştir. Bkz. Elsie, *a.g.e.*, s. 56-57; Said Olgun, “Kosova Arnavutlarının Millî Kahramanı İsa Bolatini (1864-1916)”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 3, 2020, s. 855-894.

52 Trabzon’da Meşveret, 30 Mart 1327 (12 Nisan 1911), No: 266, s. 2.

53 Stavrianos, *a.g.e.*, s. 502-504; Vickers, *a.g.e.*, s. 30-34; A. L. Macfie, *Osmanlı’nın Son Yılları 1908-1923*, Kitapyaynevi, İstanbul 2003, s. 71; Jelavich, *a.g.e.*, s. 88-91; Bozbor, *a.g.m.*, s. 568-569; Sönmez, *a.g.e.*, s. 52-59; Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 294-295

gösterse de Trabzon basını ve kamuoyu, isyanda büyük oranda Karadağ'ın kıskırtması olduğu inancıyla Arnavut halkının daima Osmanlı Devleti'ne bağlı oldukları yolunda haberlere yer vermeye devam vermiştir. Örneğin “Biz hakiki Arnavut vatandaşlarımızın bu halden naşi (dolayı) belki bizden ziyade müteessir olduğunu bütün kanaat-ı vicdaniyemizle biliriz” şeklinde ortaya konan sözler, basının bu genel tutumunun en güzel ifadesi olsa gerektir. Diğer taraftan başta İşkodra olmak üzere Müslüman Arnavutların, isyana yakın şehir ve kasabalardan gönüllü olarak Osmanlı Devletine desteğe geldikleri haberlerine sıkça yer verilmiştir.⁵⁴ Luma'daki Arnavutların yaklaşık on bin kişilik bir gurupla sınıra gitmek için hükümetin emrine hazır oldukları haberi bunlardan sadece biridir.⁵⁵ Yine Kalkandelenli Arnavutlar tarafından İstanbul gazetelerine çekilen telgrafta, “üç beş bin nüfustan ibaret olan Malisörlerin isyanı vesilesiyle İsmail Kemal Bey⁵⁶ ve daha bazı hempasının Arnavutluk istiklâl ve muhtariyetini talep maksadıyla Düvel-i Muazzama kabineleri nezdinde teşebbüsatta bulunduğu kemal-i teessüf ve teessürle müstahberdir. Bu gibi teşebbüsatta bulunanları Arnavutlar hiçbir suretle vekil tanımaz Arnavutlar ebediyen bir ferdine kadar idare-i Osmaniye altında kalmayı şeref bilir ve Osmanlılığın bekası için kanunu dökmekten çekinmez” sözlerine yer verilmiştir.⁵⁷ Bu sebeple bu isyanın bir Arnavut isyanı olarak gösterilmesinin Osmanlı Devletini ve onun tebaasını parçalamak için olduğu düşüncesi zihinlerde hâkimdir.

Malisörler tarafından çıkarılan ve Karadağ tarafından desteklendi-

54 Trabzon'da Meşveret, 23 Mart 1327 (5 Nisan 1911), No: 264, s. 1-2.

55 Trabzon'da Meşveret, 2 Nisan 1327 (15 Nisan 1911), No: 267, s. 2.

56 İsmail Kemal Bey, 1844 yılında Avlonya'da (Vlora) doğdu. Yanya'daki Zosimea ortaokuluna devam etti. Mayıs 1860'ta İstanbul'a taşınarak eğitimine burada devam eden İsmail Kemal Bey Hukuk Fakültesinde okudu. Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Dairesi'nde tercümanlık ve daha sonra Yanya'da (1862-1864) siyasi işlerden sorumlu müdür yardımcılığı görevlerinde bulundu, linyit madeni işletmesi gibi ticari faaliyetlerle ilgilendi. 1876 tarihli ilk anayasanın (Kanun-i Esasi) hazırlık aşamasında Mithat Paşa ile çalıştı. Varna, Mardin, Bolu mutasarrıflıkları; Beyrut, Girit, Trablus valilikleri ve Devlet Şurası üyeliği gibi üst düzey görevlerde bulundu. Avrupa'nın birçok önemli başkentinde diplomatlarla görüşmeler gerçekleştirdi. 1900 yazında İtalya, Fransa, Belçika ve İngiltere'ye gitti. 1908'deki Jön Türk devriminden sonra yapılan seçimlerde Berat mebusu oldu ve İstanbul'a döndü. Mecliste İttihatçılara karşı yapılan muhalefetin ön saflarında yer alan İsmail Kemal Bey, Mutedil Hürriyetperveran Fırkasının kurucuları arasında yer aldı ve partiye başkanlık yaptı. Daha sonra 1911 yılında kurulan Hürriyet ve İtilâf Fırkasına katıldı. O dönemde isyan halinde ortaya çıkan Arnavut milli hareketinin önemli liderlerinden biri haline geldi. 19 Kasım 1912'de Avusturya-Macaristan donanmasına ait bir gemiyle Trieste'ye oradan Dıraç'a ve Avlonya'ya gitti. 28 Kasım 1912'de Arnavut bağımsızlığını ilan eden ulusal meclise başkanlık yaptı. Burada Arnavutluk Bağımsızlık Bildirgesini okuyan İsmail Kemal Bey, daha sonra Arnavutluk'un ilk başbakanı oldu. Ancak 22 Ocak 1914'te istifaya zorlandı ve hükümet yetkisini Uluslararası Kontrol Komisyonu'na devretti. Daha sonra İtalya, Barselona ve Fransa'ya sürgüne gitti ve burada 1917'nin başlarında İngiliz gazeteci Sommerville Story'ye anılarını yazdırdı. İtalya'da Perugia'da felç geçirerek hayata gözlerini yumdu. Bkz. Elsie, a.g.e., s. 475-476; Cahit Telci, “İsmail Kemal Bey Hakkında Avusturya Devlet Arşivinde Bulunan Bir Mektup”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 1, 1996, s. 185-189; İhsan Burak Birecikli, “Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in Siyasi Faaliyetleri (1870-1908)”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 3, Sayı: 5, 2009, s. 95-106.

57 Trabzon'da Meşveret, 2 Temmuz 1327 (15 Temmuz 1911), No: 293, s. 3.

Gazi

Akademik
Bakış

77

Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023

ğine inanılan isyana yönelik daha derin arka plan arayışları yapıldığını da görmekteyiz. Zira bu noktada Karadağ'ın nüfusunun yetersizliği ve olası bir savaşta Osmanlı Devleti ile asla baş edemeyeceği kuvvetli bir şekilde vurgulanmıştır. Dolayısıyla Balkanlar üzerinde daha fazla çıkar elde etmek isteyen güçlerin el altından bu tip isyanları hazırlayıp teşvik ettiği belirtilmiştir. Eğer amaçları Osmanlı Devleti'ni yıkmak ise perde arkasından Karadağ'ı ortaya atmadan meydana çıkmaları istenmiştir. Ardından şu sözler söylenmiştir:

“Rumeli’imiz... Karadağlıların gayri muntazam harekât-ı taarruziyeleriyle sarsılmaz, kendilerine üç beş tanesi daha iltihak etmelidir ki Osmanlı hükümeti mukabeleye tenezzül etsin. Makedonya mirasına asırlardan beri yeltenenlerin heyet-i umumiyesi ayaklansalar da Rumeli’yi kan deryasına çevirseler de o deryada kendileri boğulurlar. Çünkü bu kıtada milyonlarca cesur... Arnavut, Türk, Pomak kardeşlerimiz var. Hususıyla arkalarında daha dört beş misli Anadolu’daki hamiyetli kahraman vatandaşlarımız gözlerini açmış emre müheyya bir işaret-i hükümete intizar ediyor. Aklınızı başınıza alınız!... Karadağlılar biraz daha bu münasebetsizliğinizi devam ettirdiğiniz takdirde ferman-ı inkırazınızı biz imza ederiz...”⁵⁸

Bu sözlerin Karadağ üzerinden hem isyancılara hem de genel anlamda isyanın arka planında yer aldığına inanılan Büyük Devletlere karşı söylendiği muhakkaktır. Aynı zamanda kamuoyu, ilerideki olası gelişmelere hazırlanırken devletin kararlılık içerisinde olduğu ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır. Trabzon kamuoyuna göre isyanın bir diğer sebebi ise meşrutiyet idaresinin tamamen memleketin her tarafına kök salmaya başlamasından dolayı karşılarında kuvvetli bir Osmanlı hükümeti görmek istemeyenlerin devletin çöküşü için bu olayları tahrik ettiği şeklindedir.⁵⁹ Diğer taraftan “II. Abdülhamit Dönemi istibdadından kalan” diye tanımladığı bazı kişilerin isyana ön ayak olduğu, destek verdiği suçlamaları da yapılmıştır.⁶⁰

1911 yılının yaz aylarına gelirken Malisörlere ve destekçilerine karşı

58 *Trabzon’da Meşveret*, 6 Nisan 1327 (19 Nisan 1911), No: 268, s. 1.

59 Trabzon kamuoyuna yansıtılan bu gerekçeden daha farklı fikirler ileri sürenler de olmuştur. Örneğin Tahsin Uzer, Arnavutluk’a atanan genç vali ve komutanların meşrutiyetin eşitlik prensibini savunarak Osmanlı Devleti’nde daha aydın şehirler halkına uygulanan bir kanunu köylerdeki Malisörlere de aynen tatbik kalkıştıklarını, diğer taraftan Arnavutların elindeki silahların toplatılmasını ve kanunların kayıtsız şartsız zor kullanılarak uygulanmasını hazmedemeyen Malisörlerin isyanına elverişli bir ortam hazırladığını belirtmiştir. Ona göre “din, dil ve mezhepleri, ahlâk ve gelenekleri homojen olmayan milletler yeknesak bir yönetim sistemine tabi tutulamazdı.” Bkz. Tahsin Uzer, Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi, TTK Yayınları, Ankara 1979, s. 99-100. Hüseyin Kazım Kadri de benzer düşüncelere sahiptir. Arnavutluk’taki kötü yönetimi, silah toplamak için gönderilen askerlerin olumsuz tutumlarını, dönemin hükümetinin fenalık yapanlara karşı hiçbir soruşturma yürütmemesini ve şimdiye kadar alışmadıkları bir takım kanunların Arnavutlara uygulanmasını isyanlara zemin hazırlayan nedenler olarak ileri sürmüştür. Bkz. Kadri, a.g.e., s. 108-115.

60 *Trabzon’da Meşveret*, 2 Nisan 1327 (15 Nisan 1911), No: 267, s. 2.

askeri harekâtlarını yoğunlaştıran Osmanlı Devleti'nin elde ettiği başarılarla dair haberlerin yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum Osmanlı ve özelinde Trabzon kamuoyunun da bir an evvel isyanın sonlandırılması beklentisini en üst noktaya çıkardığına yorulabilir. Örneğin Osmanlı kuvvetlerinin o tarihlerde bölgedeki komutanı Şevket Turgut Paşa'nın⁶¹ Malisörlere karşı son derece başarılı harekâtlarda bulunduğu ve isyancıları perişan ettiği bilgisini veren Trabzon'da Meşveret gazetesi, kazanılan başarılar sonucu isyancıardan önemli bir kısmının teslim olarak umumi aftan yararlanmak istediklerini bildirmiştir.⁶² Diğer taraftan isyancılar için söz konusu yenilginin zaten aşikâr olduğunu vurgulayan gazete, "ümit ederiz ki Rumeli'de tesvilata kapılan (aldatılan) vatandaşlarımız bu harekât-ı askeriyeden mütenebbih (ders almış) olarak memlekette şuriş (karışıklık) ve ihtilal çıkaracak her türlü fenalıktan içtinap eyleyecekler ve hariçten gelen sada-i nifaka karşı kulaklarını tıkayacaklardır" sözleriyle de tehditkâr bir ifade kullanmış, bir nevi gözdağı vermiştir.⁶³ İlerleyen günlerde, aftan yararlanmak için kalan sürenin uzatılması, pişman olarak Karadağ'dan dönen Malisörlere maişetlerini temin için mısır dağıtılması, yanan evlerin tamiri ya da inşası için gerekli keşif çalışmalarının yapılması gibi uygulamalar ise Osmanlı Devleti'nin etkili önlemlerle isyanı sonlandırmak istediğini göstermektedir.⁶⁴

18 Haziran 1911 tarihinde Şevket Turgut Paşa vasıtasıyla bir kere daha af protokolünü isyancılara ileten⁶⁵ Babıali, Sefir Sadrettin Bey vasıtasıyla Malisörlere bir tebligat göndermiş ve şu hususlara yer vererek isyancıların Osmanlı topraklarına dönüşünü ve kalkışma durumuna son vermelerini sağlamak istemiştir. Genel af, askerlik yaşında olanların kısmen İstanbul ve İşkodra'da askeri hizmetlerini yapmaları, o havaliye tayin edilecek memurların mahalli dile aşına kişiler arasından tercihen tayini, vergilerin iki sene müddetle ertelenmesi,⁶⁶ ağnam vergisinin hafifletilmesinin bir özel kanunla (kanun-ı mahsus) parlamentodan talep edilmesi, yalnız köy bekçilerinin ve çobanların tezkere-i mahsus ile şehir haricinde silah taşımaya mezun olmaları, mekteb-i iptidaiye teşkili, yolların inşası, yanmış olan hanelerin inşasını çabuklaştırmak için oluşturulacak komisyonların hükümet ve İşkodra Piskoposluğu tarafından tayin edilecek birer zatın başkanlığı altında bulunması,

61 Skendi, a.g.e., s. 412.

62 Şevket Turgut Paşa, İşkodra'ya vardıktan sonra 11 Mayıs 1911 tarihinde sıkıyönetim ilan etmiştir. Ardından sadece isyana karışan "reislerin" affedilmeyerek askeri mahkemede (Divanharp) yargılanacağını belirtmiş, bunun dışında beş gün içinde evlerine dönüp silahlarını teslim etmeleri halinde Arnavut isyancıların affedileceği sözünü vermiştir. Bkz. Skendi, a.g.e., s. 412.

63 Trabzon'da Meşveret, 11 Mayıs 1327 (24 Mayıs 1911), No: 278, s. 1.

64 Trabzon'da Meşveret, 2 Temmuz 1327 (15 Temmuz 1911), No: 293, s. 3; Trabzon'da Meşveret, 6 Temmuz 1327 (19 Temmuz 1911), No: 294, s. 3.

65 Skendi, a.g.e., s. 415-416.

66 Geriye dönen isyancılar iki seneliğine ertelenen vergilere Duyun-ı Umumiye, gümrük, orman ve emsali vergileri katıp bunları da ödemek istemediklerini ve gereğinin yapılmasını istemiştir. Ancak hükümet bu tarz bir affın söz konusu olmadığını bildirmiştir. BOA, BEO, D:3940, G:295473, Belge no:2-6, 10 Eylül 1327 (23 Eylül 1911).

gors

Akademik
Bakış

79

Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023

hasarların tazmini için padişah tarafından İhsan buyurulan 10.000 liranın komisyonların gözetimi altında harcanması ve yetmemesi halinde ikmalinin düşünülmesi, firarilerden fakir olanlara hasat zamanına kadar nüfus başına yarım kilo mısır buğdayı ve aile sahibi olmayanlara birer lira iane verilmesi.⁶⁷

Trabzon kamuoyunda gerek isyanın bastırılmak üzere olduğuna gerek Babıali'nin hazırladığı tebligata uyarak Malisörlerin avdet ettiklerine dair haberlere rağmen⁶⁸ isyancılar Devletin başını ağrıtmayı sürdürmüştür. Padişah V. Mehmet'in 5 Haziran 1911 tarihinde Selanik üzerinden Kosova'ya yaptığı gezide⁶⁹ verilen tavizler, ilan edilen aflar ve 3 Ağustos 1911 tarihinde söz konusu af doğrultusunda Podgoriçe'de Malisörlerle imzalanan antlaşmaya rağmen beklenen sonuç umut edilen düzeyde sağlanamamıştır.⁷⁰ Gelişmeler bu şekilde olurken 12 Ağustos 1911 tarihli irade ile Trabzon Redif Fırkasının da terhisine karar verilmiştir.⁷¹ Ancak isyan, 1912 yılında neredeyse bütün Arnavutluk'a yayılmış ve Osmanlı Devleti ile Arnavutların arasını onarlamayacak şekilde açmıştır.⁷² Bu isyan döneminde yaşanan Trablusgarp Savaşı ve sonrasında patlak veren Balkan Savaşları vesilesiyle Osmanlı Devleti, Arnavutlara idarî, kültürel ve ekonomik imtiyazlar sağlamış, ancak ne onların isyan girişimlerini ne de özerklik meselesinde uğradıkları hayal kırıklığını ve ayrılıklarını engelleyememiştir. Nihayetinde Balkan Savaşları sonunda imzalanan Londra Antlaşması'yla Arnavutluk'un sınırlarının belirlenmesini Büyük Devletlere bırakmak zorunda kalmıştır.

Sonuç

Anayasalı ve meclisli bir sisteme geçmek için verilen mücadele sonrası tekrar işlerlik kazanan Meşrutiyet, özellikle orta sınıfa mensup aydın ve bürokratlar

- 67 *Trabzon'da Meşveret*, 27 Temmuz 1327 (9 Ağustos 1911), No: 300, s. 2; Skandi, a.g.e., s. 419; Mcfie, a.g.e., s. 71. Yapılan bu çalışma ve gayretler neticesi Trabzon'da Meşveret gazetesi şu sözleri sütunlarına taşımış ve dönemin hükümetini övücü sözlerle yer vermiştir. "Satvet ve kudretini asilere tanıtmış olan hükümetin şu eser-i atfet ve şefkatini bütün cihan-i medeniyetin takdir ve tahsin edeceğine şüphe edilemez. Dün müstahak-ı terbiye iken bugün arz-ı nedamet ve inkiyat eden bir evlada müşfik bir pederin yapacağı muameleyi hükümet-i meşrutamız icra etmekle bu mülkte zulmün değil adaletin, cebir ve şiddetin değil hiss-i şefkatın ve insaniyetin tatbik edilmekte olduğunu yar ve ayyar nazarında ispat etti." Bkz. *Trabzon'da Meşveret*, 27 Temmuz 1327/9 Ağustos 1911, No: 300, s. 2.
- 68 Dönemin şahitlerinden Avlonyalı Ekrem Bey, çıkarılan affa rağmen pek az kişinin Karadağ'dan Arnavutluk'a geri döndüğünü belirtmiştir. Bkz. Avlonyalı Ekrem Bey, a.g.e., s. 278-279.
- 69 Padişah V. Mehmet'in Rumeli ve Arnavutluk gezisi hakkında geniş bilgi için bkz. Mevlüt Çelebi, *Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati*, Akademi Yayınları, İzmir 2001; Simavi, a.g.e., s. 185-199; Halid Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi* (Haz. Nur Özmel Akın), Özgür Yayınları, İstanbul 2012, s. 442-503.
- 70 Jelavich, a.g.e., s. 93; Görgülü, a.g.e., s. 33.
- 71 BOA, BEO, D.3928, G:294565, Belge no:2, 2 Ağustos 1327 (15 Ağustos 1911).
- 72 Arnavut aydınları, diğer Balkan devletleri arasındaki işbirliğinin Arnavutlar için felaket anlamına geldiğini biliyorlardı. Balkanlar'da bir Osmanlı çöküşü durumunda Sırp, Karadağ, Yunan ve Bulgarların Arnavutların toprak taleplerini görmezden geleceğini düşünüyorlardı. Oysa Arnavutlar Kosova, Yanya ve İşkodra vilayetlerinde nüfusun çoğunluğunu oluşturuyordu. Manastır vilayetinde de büyük bir nüfus yoğunlaşması vardı. Dolayısıyla Arnavut-Osmanlı ayrışmasına bu açıdan da bakmak önemlidir. Bkz. Glenn, a.g.e., s. 227.

arasında kötüye gidise son verecek bir tarihi geçiş dönemi olarak algılanmıştır. Büyük Devletlerin Osmanlı Devleti'ne karşı menfi tutum ve görüşleri ortadan kalkacak, devlet içindeki ayrılıkçı hareketler son bulacak ve ülke kalkınması hızla gelişecekti. Meşrutiyet öncesinde gerek gizli basın yayın faaliyetleri, gerek II. Abdülhamit Döneminin sürgünleri tarafından ve gerekse 1905-1906 yıllarında itibaren ortaya çıkan büyük vergi isyanları sırasında yapılan propaganda çalışmaları ile halk arasında da beklentiler yükselmiştir. Fakat II. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra yaşanan dış ve iç siyasi gelişmeler, dönemin hükümetlerini sürekli meşgul ederek ülkeyi düze çıkaracak ortamın oluşmasını engellemiştir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin dil, din ve etnik yönden en karmaşık ve sorunlu bölgelerinden birisi Balkan coğrafyası olmuştur. Zira adı geçen coğrafyaya yönelik gerek bölge devletlerinin gerekse Büyük Devletlerin beklenti ve çıkarları sürekli çatışma halinde olurken atılan adımlar ya da girilen siyasi faaliyetler sürekli Osmanlı Devleti aleyhine gelişmiştir. Söz konusu süreçlerden birisi Arnavutluk'ta ortaya çıkan Malisör ayaklanmasıdır. Arnavutluk'ta meydana gelen bu isyan, çoğunluğu Müslüman olan ve uzun yıllardır Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiş bir bölge olması dolayısıyla Osmanlı basınının ve kamuoyunun da yakın ilgi ve takibine sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla meydana gelen isyanı ve gelişmeleri yakından takip eden bir vilayet de Trabzon olmuştur.

İttihatçı çizgiye yakınlığı bilinen Trabzon'da Meşveret gazetesi, vilayetten Arnavutluk'a gidecek redif taburlarından, halkın heyecanından, iç ve dış basından haberleri aktarmış ve yorumlamıştır. Ayrıca gelişmeleri yakından takip edip halka aktarmaya çalışırken kamuoyu oluşturulmasında da önemli bir görev üstlenmiştir. Bununla birlikte isyana dair haberler takip edilirken Osmanlı Devleti'nin, daha belirgin bir ifade ile İttihat ve Terakki siyasetinin, bölgedeki uygulamalarına, bu uygulamaların gerek Müslüman gerek gayrimüslim Arnavutlar arasında meydana çıkardığı hoşnutsuzluğa değinilmediği söylenebilir. Ancak tam bu noktada Arnavutların daha önce ifade ettiğimiz üzere Osmanlı Devleti'ne bağlılıkları noktasında söyledikleri sözlerin samimiyetinin derecesi akla gelebilir. Zira Arnavutluk, Balkan savaşları sırasında Osmanlı Devleti'nden kopmuş ve bağımsızlığını ilan etmiştir. Fakat gözden uzak tutulmaması gereken konu, Osmanlı Devleti'nin çok kısa bir zamanda Balkan ittifakı karşısında aldığı yenilginin ortaya çıkardığı sonuçlardır. Her şeyden evvel Arnavutlar, Osmanlı Devleti'nin artık kendilerini koruyamayacağını açık bir şekilde görmüştür. Dolayısıyla kendi topraklarında gözü bulunan diğer komşu Balkan devletlerine karşı bir tedbir ve koruma amacıyla bağımsızlıklarını ilan etmekten başka çıkar yol bulamamışlardır. Ayrıca halkın çoğunluğunun Müslüman olması sebebiyle yaşanan dini rekabet sonucu da etrafındaki devletlerin hedefi konumunda kalmıştır. Konu değerlendirilirken söz konusu gelişmeler göz önünde bulundurulmalıdır.

Trabzon basınının bu isyana yönelik yaptığı yayın ve konuları işleyiş şekli değerlendirildiğinde ise Osmanlılık çizgisinde kalmaya çalıştığı, dev-

Yaz

Akademik
Bakış

81

Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023

letin bekası için bir arada kalmanın birlikte hareket etmenin önemini vurguladığı söylenebilir. Gazete sütunlarında hem Arnavutluk'a gidecek askerlerin hem de Trabzon'un önde gelenleri ve halkının heyecanını yansıtmaya arzusu bunun en açık göstergesi olsa gerektir. Ayrıca üzerinde durulması gereken önemli bir husus da Arnavutluk gibi kendisine oldukça uzak bir coğrafyaya Trabzon kamuoyunun gösterdiği yakın ilgi ve alâkadır. Dolayısıyla bu ilgi ve alâkayı meşrutiyet sonrası uygulanan ittifak-ı anasır fikrinin her şeye rağmen gündemdeki yerini koruduğuna yormak gerekir. Öyle ki, İttihatçı düşüncenin ya da siyasetin, iktidardaki gücü paralelinde hemen Türkçü bir siyasete/anlayışa kaydığı iddiasının bu doğrultuda yeniden değerlendirilmesi ve mutlak bir kesinlik yerine gri bölgelerin fark edilmesinin de önem kazandığı ileri sürülebilir. Zira isyanı küçük bir grupla, yani Malisörlerle sınırlama isteği, Arnavutluk'un büyük çoğunluğunun devletten yana olduğu fikrinin işlenmesi meşrutiyetle birlikte devam ettirilen Osmanlıcılık anlayışına uygun düşmekte, Trabzon Vilayetinde bu durumun bir örneği verilmektedir.

Kaynaklar

1. Arşiv Kaynakları ve Gazeteler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

DH. ŞFR, (Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemî), D:664, G:96, 1 Eylül 1326 (14 Eylül 1910).

DH. SYS (Dâhiliye Nezareti Siyasi Kalemî), D: 69, G: 1, Belge no:5, 15 Mart 1327 (28 Mart 1911).

HR. SYS (Hariciye Nezareti Siyasi Kalemî) D: 2904, G:71, 28 Mart 1327 (10 Nisan 1911).

HR. SYS, D: 142, G: 56, Belge no:4, 29 Mart 1327 (11 Nisan 1911).

HR. SYS, D: 142, G:57, Belge no:6, 29 Mart 1327 (11 Nisan 1911).

HR. SYS, D: 143, G: 2, Belge no:12-13, 3 Nisan 1327 (15 Nisan 1911).

HR. SYS, D: 143, G:7, Belge no:1-2, 3 Nisan 1327 (16 Nisan 1911).

HR. SYS, D: 142, G:49, Belge no:1, 28 Mart 1327 (10 Nisan 1911).

BEO (Babiali Evrak Odası), D: 3843, G:288200, Belge no:1,28 Kânunuevvel 1326 (10 Ocak 1911).

BEO, D: 3873, G: 290429, Belge no:2, 14 Mart 1327 (27 Mart 1911).

BEO, D: 3928, G: 294565, Belge no:2, 2 Ağustos 1327 (15 Ağustos 1911).

BEO, D: 3940, G: 295473, Belge no:2-6, 10 Eylül 1327 (23 Eylül 1911).

TRABZON'DA MEŞVERET, (gazete numaraları ve tarihleri metin içinde verilmiştir).

2. Kitap ve Makaleler

AKŞİN, Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara 2006.

AVLONYALI EKREM BEY, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)* (çev. Atilla Dirim), İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

AYGÜN, Necmettin, *Karadeniz'den Osmanlı Ekonomisine Bakış*, C. 1, Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Ankara 2016.

BARTL, Peter, *Milli Bağımsızlık Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)* (çev. Ali Tamer), Bedir Yayınevi, İstanbul 1998.

BAYIL, Yüksel, "Milliyetçi İsyanlar Bağlamında Arnavutluk'ta Komite ve Çetelerin Rolü", *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 12, 2018, s. 116-135.

BELLO, Hasan, "Osmanlı ve Arnavut Kaynaklarına Göre Arnavutluk'ta 1911 Malisörler İsyanı", Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- BİDO, Ardit, *The Albanian Orthodox Church A Political History 1878-1945*, Routledge Taylor & Francis Group, London 2021.
- BİRECİKLİ, İhsan Burak, "Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in Siyasi Faaliyetleri (1870-1908)", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 3, Sayı: 5, 2009, s. 95-122.
- BOSTAN, İdris, "Karadeniz'in Dış Ticarete Kapalı Olduğu Dönemde Trabzon Limanı", *Trabzon Tarihi Sempozyumu, (6-8 Kasım 1998)*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2000, s. 303-309.
- BOZBORA, Nuray, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğu'nun Gelişimi*, Boyut Kitapları, İstanbul 1997.
- _____, "Arnavut Milliyetçiliğinin Gelişimi", *Balkanlar El Kitabı*, Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, der., C. 1, Vadi Yayınları, Ankara 2006, s. 568-588.
- ÇELEBİ, Mevlüt, *Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati*, Akademi Yayınları, İzmir 2001.
- ÇELİK, Bilgin, *İttihatçılar ve Arnavutlar, II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu*, Büke Yayınları, İstanbul 2004.
- _____, "Osmanlı-Karadağ Sınır Sorunları ve Balkan Savaşı'na Etkileri", *Balkan Savaşları Paneli (03-04 Mayıs 2011)*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 2012, s. 141-160.
- _____, *Balkan İttifakı ve Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2019.
- DEMİREL, Muammer, "Belgelerin Diliyle İngiliz Konsolos Raporlarına Göre Trabzon ve Çevresi (1899-1907)", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu* (haz. Mithat Kerim Aslan-Hikmet Öksüz), Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon 2002, s. 493-506.
- ELSİE, Robert, *Historical Dictionary of Albania*, The Scarecrow Press, Inc., Toronto 2010.
- ERASLAN, Cezmi, "Osmanlı Devletinin Arnavutlara Yönelik Politikalarında Birinci ve İkinci Meşrutiyet Dönemlerinin Karşılaştırılması", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 13, 2008, s. 59-75.
- GLENNY, Misha, *The Balkans Nationalism, War, And The Great Powers 1804-2012*, Anansi Press Inc., Toronto 2012.
- GÖRGÜLÜ, Ayten, "Arnavut Bağımsızlığının Osmanlı Gazetelerinden İncelenmesi (Tanin, Tercüman-ı Hakikat, İkdam ve Sabah/1912-1913)", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara 2008, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- HALL, Richard C., *Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası* (çev. M. Tanju Akad), Homerkitabevi, İstanbul 2003.
- İRTEM, Süleyman Kâni, *Meşrutiyetten Mütarekeye (1909-1918)*, Temel Yayınları, İstanbul 2004.
- HÜSEYİN KÂZİM KADRİ, *Balkanlardan Hicaza İmparatorluğun Tasfiyesi 10 Temmuz İnkılâbı ve Netayjici*, Pınar Yayınları, İstanbul 2011.
- JELAVICH, Barbara, *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl* (çev. Zehra Savan-Hatice Uğur), C. 2, Küre Yayınları, İstanbul 2009.
- KUTLU, Sacit, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007.
- LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- LÜTFİ SİMAVİ, *Sultan Mehmed Reşad Hân'ın ve Halefinin Sarayında Gördüklerim (Osmanlı Sarayı 1909-1919)* (haz. Sevda Şakar), Şehir Yayınları, İstanbul 2007.
- MACFİE, A. L., *Osmanlı'nın Son Yılları 1908-1923*, Kitapyaymevi, İstanbul 2003.
- MADEN, Fahri, "Arnavutluk'un Bağımsızlık Süreci (1877-1913)", *Avrasya Etüdleri*, Cilt: 39, S. 1, 2011, s. 155-196.
- OKUR, Mehmet, "Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Cemiyetler: İlegal Yapıdan Legal Yapıya Geçiş", *Doğu Batı*, Sayı: 46, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2008, s. 117-131.

- OLGUN, Said, "Kosova Arnavutlarının Millî Kahramanı İsa Bolatinî (1864-1916)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 3, 2020, s. 855-894.
- ÖZTUNÇ, H. Baha, "Osmanlı Taşrasında Bir Kamu Görevlisi, Ali Saib Bey ve İşkodra Vilayetine Dair Layihası", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı: 37, 2020, s. 51-94.
- PALMER, Alan, *Son Üç Yüz Yıl Osmanlı İmparatorluğu*, (Çev. Belkıs Çorakçı Dışbudak), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2003.
- RAMSAUR, Ernest E. *Jöntürkler 1908 İhtilalinin Doğuşu*, Pınar Yayınları, İstanbul 2004.
- SKENDİ, Stavro, *Albanian National Awakening 1878-1912*, Princeton University Press, New Jersey 1967.
- SÖNMEZ, Banu İşlet, *II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti*, YKY Yayınları, İstanbul 2007.
- STAVRIANOS, L. S., *The Balkans Since 1453*, Rinehart & Company, Inc., New York 1958.
- ŞIVGIN, Hale, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, ATAM Yayınları, Ankara 2006.
- TANÖR, Bülent *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, YKY Yayınları, İstanbul 2007.
- TELCİ, Cahit, "İsmail Kemal Bey Hakkında Avusturya Devlet Arşivinde Bulunan Bir Mektup", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 1, 1996, s. 185-191.
- TEMİZER, Abidin "Nikola'nın Millî Devlet Kurma Çalışmaları Ve Karadağ Müftülüğü (1878-1912)", *History Studies*, Volume: 13, Issue: 2, 2021, s. 609-625.
- TOPRAK, Zafer, "1909 Cemiyetler Kanunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 205-208.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- UŞAKLIGİL, Halid Ziya, *Saray ve Ötesi* (haz. Nur Özmel Akın), Özgür Yayınları, İstanbul 2012.
- UZER, Tahsin, *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, TTK Yayınları, Ankara 1979.
- VICKERS, Miranda, *The Albanians A Modern History*, I. B. Tauris Publishers, London 2001.
- ZEYREK, Suat, "II. Meşrutiyet'te Demokratik Muhalefetin Sonu: Arnavut İsyanları ve Sonuçları", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 33, 2012, s. 299-336.

Extended Abstract

The rebellions and independence movements in the Balkans during the 19th century played a significant role in Ottoman political life. The Treaty of Edirne in 1829, which laid the ground for autonomy or independence, was especially influential in the complex and nationalism prone region of the Ottoman Empire. In fact, after the treaty, the ethnic groups pursuing separatist politics in the Balkans expanded their activities to the detriment of the Ottoman Empire. Following the Ottoman-Russian War of 1877-1878, Serbia, Montenegro, and Romania gained independence, while a principality was established in Bulgaria. However, the Ottoman Empire still maintained control over Macedonia, where Albanians were concentrated, and the newly established Eastern Rumelia Province. Albanians did not initially join the separatist movements due to a significant Muslim population holding positions in the Ottoman state administration. Consequently, the lack of religious and linguistic unity separated the Albanians from the attitudes of other Balkan peoples for a certain period of time. This led to a competition for sovereignty over Macedonia, a region with a diverse population from various Balkan states. Montenegro, Serbia, and Bulgaria focused their efforts on the northern Catholic Albanians, known as Malisors, in order to increase their influence in Albania. The fact that these Albanians were Catholic attracted attention from the European press and increased pressure on the Ottoman state from Italy, Austria, and Russia.

While these initiatives in Albania created great excitement and reaction, particularly from the Muslim Turkish population of the Ottoman Empire, there were also protesting voices coming

from various provinces of the country. One such province was Trabzon. The people of Trabzon closely followed the rebellions of the Malisors through the press and even sent a redif battalion of 800 people from the districts and towns of the province to fight against the rebels in Albania in 1911. The Trabzon press also reported on letters from those who had joined the army and those who wanted to volunteer. The goals of these efforts were to encourage people to fight for the defense of their homeland, unite the population and strengthen their unity, support the country and administration during difficult times, and promote the principles of the constitutional monarchy. These objectives aligned with the expectations of the Committee of Union and Progress.

When evaluating the coverage of this rebellion by the Trabzon press, it becomes evident that they tried to remain within the framework of Ottomanism and emphasized the importance of unity and collective action for the survival of the state. It is also important to note that the people of Trabzon showed a strong interest in a distant region like Albania. This interest and relevance can be interpreted as the continued relevance of Ottomanism, as implemented after the constitutional monarchy. It may be necessary to re-evaluate the claim that Unionist thought or politics immediately shifted to a Turkist politics/understanding in parallel with their power in the administration. It is also important to consider gray areas rather than assuming absolute certainty.

gazi

Akademik
Bakış

85

Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023